

שיתוף נשים במלחמה

תחומין ד תשמ"ג

ראשי פרקים

- א. האם נשים חייבות במלחמת מצווה - ביאור המשנה בסוטה
- ב. שיטת ה"חינוך" - אין אישה מצווה
- ג. השגות ה"מנחת חינוך" ודיון בהשגותיו
- ד. ביאור חדש בדעת החינוך - השואה בין מלחמה ועדות
- ה. טעם אי-שיתוף נשים במלחמה
  1. חזירתן מפני "רכות לבן"
  2. חשש פריצות בעת מלחמה
- ו. חיוב נשים להעיד במקום שנאמנות כגון ב"עדות אישה"
  1. שיטת ה"מנחת חינוך" - מצות עדות
  2. הסבר אחר - מדין גמילות חסדים
  3. תמיהות על ה"מנחת חינוך"
- ז. האם חייבת אישה לספק מים ומזון במלחמת מצווה
  1. מלחמת גדעון במדיינים, ושאר המלחמות שבתנ"ך
  2. הסבר המשנה בסוטה - "וכלה מחופתה"
- ח. חיוב נשים במלחמת ז' עממין לעומת מלחמת עמלק - באור ה"חינוך"
  1. פטור נשים ממצוות "מחיית עמלק" - מצווה המוטלת על הציבור
  2. הסבר מלחמת יהושע
- ט. סיכום

א. האם נשים חייבות במלחמת מצווה - ביאור המשנה בסוטה

שנינו (סוטה מד, ב): "במה דברים אמורים במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצווה... במלחמת חובה הכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", ע"כ.

וכמה דיו נשפך וכמה קולמוסים נשתברו על שאלה זו, אם יש לפרש משנה זו כפשוטה, אם חתן וכלה אמנם יוצאים למלחמת מצווה וחובה, ומכאן שגם אישה יוצאת למלחמה, או שמא יש למשנה פירוש אחר, וז"ל רש"ש שם: "וכלה מחופתה - משמע דגם נשים יוצאות למלחמה, וחידוש הוא. ואולי אינן יוצאות אלא לבשל ולאפות וכדומה לצורך הגברים אנשי המלחמה".

וכך פירש גם ב"תפארת ישראל" שם במשנה, וז"ל: "אישה לאו בת מלחמה היא, רק לספק מזון ולתקן הדרכים אף היא יוצאת".

והרדב"ז על הרמב"ם (הלכות מלכים ז, ד) ז"ל: "במה דברים אמורים... - ברייתא (צ"ל משנה) כלשון רבנו. אלא דקשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה, דקתני וכלה מחופתה, והא כתיב: "כל כבודה בת מלך פנימה" ? וי"ל דהכי קאמר, כיון דחתן יוצא מחדרו, כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה. ואפשר, דבמלחמת מצווה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, וכן המנהג היום בערביות", ע"כ.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ב. שיטת ה"חינוך" - אין אישה מצווה

ונראה ראייה שאין נשים נלחמות גם מ"ספר החינוך" (פרשת שופטים - מצווה תקכה, הוצאת "אשכול"). וז"ל: "שנמנענו שלא לערוץ ולא לפחוד מן האויבים ולא נברח מפניהם, אבל החובה עלינו להתגבר כנגדם ולהתחזק ולעמוד בפניהם... ונוהגת מצווה זו בזכרים, כי להם להלחם בזמן שישראל על אדמתם", ע"כ.

ופשוט הוא שאילו היתה אישה יוצאת למלחמת מצויה, ודאי גם היא היתה מתחייבת בלאו שלא לערוץ ולא לפחוד. ומתוך שהוא אומר שמצווה זו נוהגת רק בזכרים, כי להם להלחם... שמע מינה, שלעולם אין על האישה להלחם במלחמה. וכן הוא גם אומר במפורש במצווה "לזכור מה שעשה לנו עמלק" ולמחוק את עמלק (מצווה תרג-תרד, הוצאת אשכול), שהמצווה היא רק על הזכרים. וז"ל: "ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, ולא לנשים... ובאמת כי על יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להורגם ולאבדם מן העולם, אם יש כוח בידם", ע"כ. הא קמן מפורש שבמצוות "מלחמת עמלק" אין מקום לנשים כלל. וכן הוא גם כותב (מצווה תקסב) במצות "שלא לדרוש שלומם (של עמון ומואב) במלחמה", שהמצווה נוהגת רק בזכרים שהם בני מלחמה, ובמצווה "להתקין מקום להפנות בו" (מצווה תקסו) : שמצווה זו נוהגת רק בזכרים, כי הם הנלחמים".

ג. השגות ה"מנחת חינוך" ודיון בהשגותיו

וב"מנחת חינוך" (מצווה תרג) השיג על זה. וז"ל: "והרב המחבר פוטר נשים ממצווה זו (זכירת עמלק)", ונראה קצת דפוטר אותם מהלאו ("ד"לא תשכח") גם כן, וברמב"ם אינו מבואר זה. וצריך ראייה לפטור נשים ממצות עשה שאין הזמן גרמה, ובפרט במקום לאו גם כן. ומה שכתב, כי להם לעשות המלחמה ולא לנשים, באמת במלחמת מצווה הכול יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, כמבואר בש"ס וברמב"ם פרק ז כאן. גם מי עמד בסוד ה' יתברך, אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזירת הכתוב היא שנזכור שנאתו מאיזה טעם, ואנחנו אין יודעים... על כן צריך עיון דפוטר נשים ממצווה זו. ונראה דכול אישי ישראל חייבים בה כמו כל מצווה שאין הזמן גרמה, ע"כ. וכן הוא כותב גם בהמשך (מצווה תרד): "שנצטוונו למחות זרעו של עמלק... ומה שכתב כי על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב, צריך עיון למה יפטרו נשים ממצות עשה זו שאין הזמן גרמה, ובמלחמה זו מבואר דאף כלה מחופתה יוצאת. ונראה דלזה כיון המגיה בעל "משנה למלך". ומה שציוה לעיין במצווה תכב הוא טעות סופר, וצריך להיות תכה, דגבי שבעת עממין כתב הרב המחבר דנם נשים חייבות, עיין שם, ע"כ. ובהוצאת "אשכול" תיקנו הגירסא ב"הגהות משנה למלך" על פיו לתכה, ובהוצאת "שעוועל" (שבה יש אותיות סימונים אחרות למצוות) הגירסה שם היא "עיין לעיל מצווה תכג", והיא המצווה "להרוג שבעה עממין", וגם כאן תוקנה הגירסה בודאי על פי ה"מנחת חינוך".

ביאורו של הרב שעוועל על דברי ה"חינוך"

והרב שוועל בהערת ביאור למצווה "לזכור מה שעשה עמלק" מעלה את הסברא שדעת ספר החינוך היא שבמצות "הריגת שבעה עממין" טעם המצווה, כי "בהיותם עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון נצטוונו למחותן". מזה יש להבין שהמניע למצווה זו הוא הצורך למחות כל זכר לעבודה זרה, ועל זה נצטוונו בלאו של "לא תחיה כל נשמה". ועל כן גם

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

נשים נצטוו בלאו זה, כי הלא גם הן מצוות על איסור עבודה זרה ועל אביזריהו דעבודה זרה. מה שאין כן במצווה "למחות את זכר עמלק", שאינה מטעם עבודה זרה אלא מצד "המלחמה ונקמת האויב", בזה שייכים רק אנשים ולא נשים, ע"כ דברי הרב שעוועל זללה"ה.

תוספת ביאור לקושיה השנייה של ה"מנחת חינוך"

והנה מלבד שבראייה ראשונה אינו מובן מדוע לא יהיו גם נשים שייכות בדבר שהוא מצד "נקמת האויב", מכל מקום בדבריו, אלה מתרץ הרב שעוועל רק את הקושיא האחת מה טעם יש לחלק בין חיוב הנשים בהריגת שבעה עממין ובין חיובם במחיית עמלק. אך לא נגע כלל בקושיא השניה שהקשה ב"מנחת חינוך", וז"ל: "גם מי עמד בסוד ה' יתברך אם הטעם הוא מחמת הנקמה, דאפשר גזירת הכתוב היא שנזכור שנאתו מאיזה טעם, ואנחנו אין יודעים..." ע"כ. כלומר אולי זהו גם הטעם למצוה "למחות את זכר עמלק", למחות כל זכר למי שמרד בקב"ה? והלא מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים כה, יז): "אשר קרך בדרך..." וכמו שמפרש רש"י שם: "לשון קור וחום, צינןץ והפשירך מרתחתך, שהיו כל האומות ראים להילחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת... בא בן בלייעל אחד, קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכווה הקרה אותה בפני אחרים", ע"כ.

וקושיא זאת קשה יותר מן הראשונה. שהרי מן המפורסמות הוא, שזאת מחלוקת רבי שמעון ורבנן. אם אפשר לדרוש טעמא דקרא, ולמעט על פיו את היקף המצווה ולפטור את מי שנראה לפטור על פי טעם זה, ורבי שמעון הוא שדורש טעמא דקרא, כגון במצות "לא תחבול בגד אלמנה" שהיקף המצווה כפי שנכתבה בסתם, כולל כל אלמנה שהיא, ענייה ועשירה, ורבי שמעון דורש בה הטעם שהתורה מדברת בענייה, שחייבים להחזיר לה כסות יום כל בוקר, וכסות לילה כל ערב, ולכן אמרה התורה "לא תחבול בגד אלמנה" שלא יגרמו לה שם רע בשכנותיה, ועל פי זה הוא מוציא מכלל איסור בגדה של עשירה. אבל רבנן אומרים: "אלמנה, בין ענייה בין עשירה אין ממשכנין אותה" (בבא מציעא קטו, א), והלכה כמותם. ועוד דוגמאות יש בש"ס. ונראה בדעת רבנן, שהואיל והתורה סתמה את דבריה, אולי יש לה בזה טעם נעלם מאיתנו כמו שכותב ה"מנחת חינוך", וגם אם זהו הטעם האמיתי ואין אחר, אולי רצתה לכלול את הכל משום "לא פלוג", וכדי שלא ליתן תורת כל אחד בידו, ומעשה שלמה יוכיח שנכשל בנשותיו. לפיכך קשה ביותר מה שהקשה ב"מנחת חינוך", איך דרש ב"ספר החינוך" מעצמו טעמא דקרא ופטר נשים מן המצוה, שהרי על פי הכללים שמסרו לנו חז"ל נראה בעליל, שצריך לחייב גם אשה במצות "מחיית עמלק" ושמירת שנאתו", ואיך נוכל בלי ראייה מפורשת מדבריהם לפטור אותן ממצות אלו?

בספרי "מנחת חינוך" הוצאת "פרדס" (תשטו) הגירסה המתוקנת ב"הגהות משנה למלך" היא אחרת מכפי שציטט אותה ב"מנחת חינוך", וז"ל: "סימן תרד... : ובאמת כי על כל יחיד כו', ונ"ב עיין לעיל סימן קכב" - קכב ולא תכב, כפי שציטט בעל "מנחת חינוך". והגם שבהוצאת "אשכול" כתוב תכה, זהו בודאי תיקון שנעשה על פי תיקונו של "מנחת חינוך", וכן גם בהוצאת "שעוועל" שכתוב שם תכג - היא המצווה "להרוג שבעה עממין", גם זה בודאי על פי דברי "מנחת חינוך".

והנה אף כי אינני ראוי לפתור פה במקום מרגן ורבנן, אך אחרי בקשת סליחה ומחילה. באשר כבר זרזונו חז"ל באמרם: "כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי מובא בהקדמת "בעל המאור"), על כן אבקש רשות לדון בפני רבותינו בקרקע, להציע

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הסבר לדברי ה"חינוך" ולדברי "משנה למלך", בלי לשבש את דבריו ובלי שיהיה צורך בתיקון.

ד. ביאור חדש בדעת החינוך - השואה בין מלחמה ועדות

והנה זה ודאי שהוא רומז כאן על הסתירה בדברי "ספר החינוך", שהוא מחייב נשים במצות "הריגת שבעת עממין" ופוסט אופן מ"הריגת עמלק" ו"מחיית זכרו". אולם כדי ליישב את הסתירה הראה מקום למצווה קב - היא המצווה "להגיד העדות לפני הדיינים", וז"ל ה"חינוך" שם: "... ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים, אבל לא בנקבות, שאין הנשים בתורת עדות - לקלות דעתן", ע"כ. ובא ה"משנה למלך" להשוות דין מלחמה לדין אמירת עדות, שכשם שאין אפשרות לחתוך את הדין על פי עדות אישה, שאין בעדותה כרי לברר את הדבר בפני בית הדין מתוך חשש תמידי וקבוע שמא נתפתתה להעיד עדות שקר. וזאת ל"קלות דעתה", ותמיד גם אחרי עדותה יישאר הדבר בגדר ספק, בדומה לזה אי אפשר גם להוריד אישה למלחמה - לרכות ליבן של נשים. ודעתו וסברתו של "ספר החינוך" היא שעיקר המצווה ב"הריגת ז' עממין" איננה מלחמה בהם, אלא המצווה היא להרוג בהם כל יחיד ויחיד, מי שיוכל, ועל כן אפשר שגם אישה שתתגלגל ההזדמנות בידה - כדוגמת יעל שהרגה את סיסרא. תתחייב בכך. אבל "מחיית זכר עמלק" אינה מצווה המוטלת על כל יחיד בתחילה, אלא זו מצווה על הציבור כולו לצאת למלחמה עליהם, וכל מצוות המוטלות על הציבור בתור ציבור אינן חלות על נשים, אף על פי שבתוך המלחמה ואחר המלחמה חייב גם היחיד בה אם תזדמן לידו ההזדמנות.

ה. טעם אי-שיתוף נשים במלחמה

1. חזירתן מפני "רכות לבן"

איך גם אפשר להעלות על הדעת שהתורה תחייב נשים לרדת למלחמה, והלא היא אומרת (דברים כ, ח): "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", וראה רמב"ם (הלכות מלכים ז, טו), שכל מי שנמשך אחרי מחשבות של רפיון בעת המלחמה עובר בלא תעשה, שנאמר (דברים כ, ג): "אל ירך לבבכם, אל תיראו ולא תחפזו ואל תערצו מפניהם". וז"ל רש"י בפירושו שם: "ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי אומות העולם עושים... אל ירך לבבכם - מצהלות סוסים, אל תיראו - מהגפת התריסים, ואל תחפזו - מקול הקרנות, ואל תערצו - מקול הצווחה", ע"כ. האם תישאר שם אישה שלבה לא ימס כמים, שלא תפרוץ גם היא בצווחות פחד, בשמעם את קול מצהלות סוסיהם, את נקישות תריסיהם, את תרועות קרניהם ואת צווחות זעקותיהם? ומה טעם לאסוף נשים מתחילה ליציאה למלחמה, וסמוך לצאתם בקצה גבול ארצם להכריז באוזניהן, שכל הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו? האם לא ניאלץ לשחרר את כולן, יאפוכי מטראתא למה לן?

2. חשש פריצות בעת מלחמה

ועוד, האם אפשר להביא אישה בין הלוחמים? והלא התורה מזהירה (שם כג, י): "כי תצא מחנה על אויבך, ונשמרת מכל דבר רע". ובגמרא אמרו על זה (כתובות מו, א): "מכאן אמר רבי פינחס בן יאיר, אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה" ואיך לא יהרהרו, אם באות איתם נשים? וכתב הרמב"ן שם: "והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, ויגזלו ויחמסו, ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה; הישר בבני אדם

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

בטבעו יתלבש אכזריות וחימה בצאת מחנה על אויב", ע"כ. והלא ככל שדמו של אדם מתרחח לאכזריות, דמו גם מתרחח לניאוף ולזנות, והתורה שמזהירה ב"ונשמרת" רוצה ומבקשת שנעשה משמרת לעצמנו מכל דבר רע, והיא תצווה שנביא לשם נשים? ולפיכך אי אפשר כלל לומר כדברי ה"מנחת חינוך" כפשוטה של המשנה, שבמלחמת מצווה גם אישה תצא עם הצבא למלחמה ממש.

ו. חיוב נשים להעיד במקום שנאמנות כגון ב"עדות אישה"

1. שיטת ה"מנחת חינוך" - מצות עדות

ואמנם גם במצווה קכב, בדין החיוב להעיד עדות ש"ספר החינוך" פוטר אישה ממנה, משיג כמו כן ה"מנחת חינוך לחלוק עליו, וז"ל: גם מה שכתב הרב המחבר דאינה נוהגת בנשים, עיין מה שכתבתי לעיל בחיבור זה, דנראה במקום שהנשים נאמנות כגון בעדות אישה (שמת בעלה) או בעדות טומאה (של סוטה), ומועילה עדותן לממון, אף שאינה חייבת קרבן שבועה כמו שיתבאר אחרי זה, מכל מקום ישנן (הנשים) במצוות עשה זו, והן בני עדות כיון דמועילה עדותן", ע"כ.

2. הסבר אחר - מדין גמילות חסדים

אבל "החינוך" הלא פוטר נשים במוחלט מן המצווה להעיד עדות, וודאי משמע מדבריו דגם בעדות מיתה ועדות טומאה אין עליה המצווה הזאת. ונראה להסביר דעתו, שאף על פי שמקבלים עדות נשים בעדויות אלה, מכל מקום אין בהגדתם משום אמירת עדות, ואינם נאמנים על מה שאמרו מדין נאמנות עדים, הגם שבית דין פוסק על פי דבריהם. ואמנם אין "ספר החינוך" רוצה להפקיע מהן את החובה לבא לבית דין ולהגיד כל מה שהן יודעות, אלא שחובה זו אינה מוטלת עליהן מן המצווה "להגיד עדות", אלא זו חובה ממצות גמילות חסד, שכל אדם חייב לגמול עם הזולת כל טובה הבאה להסיר ממנו את הצער. והנה אישה זו שידעת עדות לחבירתה על מות בעלה, ועדות זו תועיל לה להציל אותה מעיגון. ודאי חובה עליה לטרוח ולבא ולהגיד, וכן מי שידעת עדות טומאה, שתתקבל בבית דין ותועיל לפטור את הבעל מתשלום הכתובה, בודאי חובה עליה שתבוא ותגיד את זה בפני בית דין, וזה מדין "השבת אבידה" שעדותה תמנע ממנו נזק כספי. וחובת הגדה יש כאן, אבל מצות עדות אין כאן. ולעדות מיתה ולעדות טומאה טעמים שונים בזה. כי דעתו של "ספר החינוך" היא כמו שהוא כותב, שאין לקבל את עדותה של אישה "לקלות דעתה", על כן אין כאן עדות כלל, שהרו אמירתה אינה מבהירה כלום, וגם אחרי אמירתה אין בית דין "יודעים" את מה שלא ידעו לפני כן. ואילו כשמעיד איש, אף על פי שמדאורייתא אין זו עדות מספקת ואין לבית דין רשות לפסוק על פיה אבל יש להם רשות מדאורייתא לקבל את עדותו. שהרי גם בעדות שני עדים אחד מעיד לפני השני (וראה סנהדרין ל, א שמצרפים עדותם של עדים שבאו בזה אחר זה), והואיל ויש כאן עדות של תורה יש כאן גם דין של קרבן שבועה. אבל אישה שמעידה אין כאן שום עדות המבררת, ואין בית דין סומכים על אמיתות דבריה "לקלות דעתה". אלא שהעניין מתברר להם מסברא "כיון דקים להו לרבנן דאמילתא דעבידא לאיגלווי. ושהחמרת עליה בסופה, ודאי קושטא קא מסהיד. וכי דייקא ומינסבא שפיר מינסבא. ו"אנן סהדי" במילתא ופירסום כזה נחשב בכל מקום עדות גמורה, ואפילו מדאורייתא (דברי הרא"ה -- שהוא כפי השערה מקובלת מחבר "ספר החינוך" - מובאים ב"נמוקי יוסף" יבמות פרק האישה רבה). וזו ודאי אינה "עדות" של עדים, אלא סברא דאמרינן, כעין סברא של רוב, וקרוב, וחזקה, ומיגו, ודומיהם, וכמו שאומרים בתוספות (שם פח, ב ד"ה והבא עליה), דמה שהאישה דייקא ומינסבא מרעא לה לחזקה דאשת איש. ועל כן הואיל ואין כאן עדות גם אין כאן קרבן שבועה. ובעדי טומאה כמו כן. אין התורה סומכת כלל על אמירתה של האישה להחליט שהיא נטמאה, מאותה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

סיבה, שאין כאן עדות של כלום, אבל אחרי שבעלה קינא לה והיא נסתרה אחר כך, אם אישה אומרת עליה שהיא ראתה אותה שנטמאה, הרי זה כמו "שנושאים ונותנים בה מוזרות בלבנה", ותניא (סוטה ו, ב): "וטהורה היא - ולא שיישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה, וכמו שרש"י מפרש במשנה (שם לא, א ד"ה רבי יהושע), שאינה שותה והיא אסורה לבעלה מחמת סתירה, והואיל ואין זאת עדות אין בה קרבן שבועה.

3. תמיהות על ה"מנחת חינוך"

וב"מנחת חינוך" שם כותב וז"ל: "והנה הרב המחבר כתב דשבועת העדות אינה נוהגת בנשים. ועין ב"הגהות משנה למלך" דאפילו במיתה וטומאה שנשים נאמנות, כיון שאינן בגדר עדות בכל מקום בצירוף עם אחר, אין זו עדות ופטורים מקרבן שבועה", ע"כ. ובהמשך כותב ה"מנחת חינוך" שלדעת ה"נימוקי יוסף" שרשע שאינו של חמס, הואיל והוא פסול לעדות רק מגזירת הכתוב, ולכן הוא כשר לעדות שהאישה כשרה לה, על כן אף כי הוא נאמן להעיד בעדות אישה, מכל מקום יהיה פטור מקרבן שבועה, מפני שאינו בגדר עד.

והנה הוא מסתמך בזה על "הגהות משנה למלך". אך דבריו נראים תמוהים, כי ה"משנה למלך" לא החליט את הדברים, דז"ל: "חוץ מקרבן שבועת העדות, שאינו בנקבות - נ"ב אף בטומאה ומיתה דמהני עדות אישה אפשר דאינה בשבועת העדות, דדווקא עד אחד, דבעלמא בר הגדה הוא ומצטרף עם אחר, בטומאה ומיתה שמוציאים ממון על פי עד אחד, חייב בקרבן, אבל אישה שאינה בתורת עדות בשום מקום, אף בטומאה ומיתה אינה חייבת בקרבן". ע"כ. הנה כתב דבריו כמסתפק. ולא שהחליט בזה.

ונראה לבאר ספיקו של ה"משנה למלך" בדרך זו. ברור הדבר כדברי ה"חינוך" שבמקום שאין עדות, שם גם אין קרבן שבועה, ואם איתא לדברי ה"חינוך" שאין ברור של כלום בדברי אישה, אין בדבריה משום עדות של כלום, ואז אין עליה קרבן שבועה. לא בעדות מיתה ולא בעדות טומאה, שדין קרבן שבועה אינו אלא בעדות. אבל הוא מסתפק, שמא אין נכון לומר כדברי ה"חינוך" לבטל את נאמנותה של אישה בכל עדות שהיא, ואין אישה נפסלה מעדות אלא מגזירת הכתוב שמונע מבית דין לקבל את עדותה. לפיכך אם בית דין מקבלים את עדותה או בתקנת חכמים - בעדות מיתה, או גם מדין תורה - בעדות טומאה, הרי זו עדות שלימה, ואין בין עדותה ובין עדות איש ולא כלום, ואז יש עליה גם חיוב קרבן שבועה.

ולפיכך דברי ה"מנחת חינוך" תמוהים, שאם הוא מחליט, שבעדות שיש לה נאמנות יש בה כל דין עדות למצווה ולחובה להעיד. איך הוא יכול לקבל את דברי ה"חינוך" שאינה מביאה קרבן שבועה? והלא אין בגמרא לימוד על כך להוציא אישה מדין קרבן שבועה, כמו שיש לימוד לפטור עדי קרקע ועדי קנס, וכל עדות שאין בה סרך ממון, וה"חינוך" לא הוציא אישה מחיוב קרבן שבועה, אלא מפני שאין בה דין עדות.

ז. האם חייבת אשה לספק מים ומזון במלחמת מצוה

נחזור לעניין חיוב נשים במלחמת מצווה. ולפירושו של הרדב"ז ושל אחרים, שאישה חייבת לצאת עם הלוחמים כדי לספק להם מים ומזון. ולפי ענ"ד גם דבר זה קשה מאוד להבין. דהנה בגמרא אמרו (יבמות עו, ב - עז, א): "על אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים"

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

- דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אישה לקדם, (ולכן לא אסרה תורה את העמונית ואת המואבית מלבא בקהל). ומקשים: היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים אישתיק... מכל מקום קשיא? ותירצו! הכא תרגימו "כל כבודה בת מלך פנימה". במערבא אמרי "ויאמרו אליו, איה שרה אשתך, ויאמר הנה באהל", עכ"ל הגמרא. והנה קרוב לומר, שיציאה זו לקדם אותם בלחם ומים היא יציאה של מצווה מדין הצלה מיד אויב, ופיוסו של האויב עדיף טפי ממלחמה בו, ומפורש אומר הכתוב (במדבר כב, ג-ד): "ויגר מיאב מפני העם מאוד. כי רב הוא... ויאמר מואב אל מדין, עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו...". וכבר אמרו חז"ל (עירובין מה, א): "ובעיר של ספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש, יוצאין עליהם בכלי זינים ומחללים עליהם את השבת. אלמא יש בכך פקוח נפש והצלת נפשות כי גם אם זו בתחילה התגרות של גזל ממון בקל יתגלגל הדבר לידי שפיכות דמים, ובפירוש אמרה תורה במי שבא במחותרת (שמות כב, א): "אם בא להרגך השכם להרג", אף על פי שבתחילה אינו בא אלא על עסקי ממון. ואם איתא, דבמלחמת מצווה גם נשים יוצאות להציל, פשיטא דבכגון זה גם שרה אמנו היתה יוצאת לקדם בלחם ובמים כדי למנוע התכתשות של גזל, ולא רק נשים לקראת נשים מותר, אלא אפילו נשים לקראת אנשים, שהרי גם במלחמה ממש מותר וחובה עליהן לצאת, גם נשים לקראת אנשים.

1. מלחמת גדעון במדיינים, ושאר המלחמות שבתנ"ך

ואף על פי שאין לנו ראיה לדבר, יש לנו למצא רמז לזה. במלחמת גדעון במדיינים (שופטים ז), אחרי ששילח את רוב העם כפי שציוה אותו ה' ונשארו איתו רק שלוש מאות איש למלחמה, נאמר שם (שם ז, ח): "ויקחו את צידה העם בידם ואת שופרותיהם, ואת כל איש ישראל שילח איש לאהליו". ואם באו איתם למלחמת מצווה זו גם נשיהם, למה היה להם להצטייד בלחם יבש וניקודים, מידי החוזרים, והלא נשותיהם היו אופים להם לחם חם מידי יום ביומו?

בא וראה, שבכל התנ"ך לא מצאנו בשום מלחמה אישה יוצאת עם בעלה להיות לו לעזר להכין לו מזון ומים ולשבת על הכלים. ואמנם, כל עניין זה של "ישיבה על הכלים", הוזכר בתנ"ך במפורש רק פעם אחת בלבד, כאשר רדף דוד ואנשיו אחרי העמלקים ששרפו את ציקלג, ואז לא היו איתם נשים, שהרי נשבו כולן. אך מתוך שבכל ספרי מלחמות ה' סתמו הנביאים ולא פירשו בשום מקום שהלכו איתם נשים, מכלל זה אתה למד, שלא היו דברים מעולם. ובכלל המניינים והספירות שנספרו אנשי צבא במלחמה בתנ"ך, אין זכר לספירה של נשים איתם. וגם מזה נראה שלא הלכו איתם נשים מעולם.

2. הסבר המשנה בסוטה - "וכלה מחופתה"

לפיכך יובן אצלנו רק מה שפירש הרדב"ז לראשונה: "וי"ל דהכי קאמר, כיון דחתן יוצא מחררו כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה", ע"כ. וזה שאומרת המשנה "אבל במלחמת מצווה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", מלים מיותרות הן ושלא לצורך, והיה יכול לומר: "הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו" ולישתוק, אלא לשון הכתוב נקט (יואל ב, טז): "יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה".

ח. חיוב נשים במלחמת ז' עממין לעומת מלחמת עמלק - באור ה"חינוך"

ובאשר לסתירה שבדברי ה"חינוך" יורשה לי להציע לפענ"ד הסבר אחר, ולא כדברי הרב שעוועל זללה"ה. והוא שמצות "מחיית זכר עמלק" עיקרה ותחילתה אינה מצווה המוטלת

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

על היחיד, אלא היא מצווה המוטלת על הציבור כולו, והיא מצווה אחת משלוש מצוות שנכרכו יחד בגמרא. שנינו שם (סנהדרין כ, ב): תניא רבי יוסי אומר; שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, ע"כ. ובשלושתן אומר "ספר החינוך" שאינן מוטלות על היחיד כי אם על הציבור. וז"ל (מצווה צה): "לבנות בית לשם ה' ... ונוהגת מצווה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן. וזו מן המצוות שאינן מוטלות על היחיד כי אם על הציבור כולן". ו (מצווה תצז): "למנות עלינו מלך מישראל... וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולם, על הזכרים, כי להם יאות לעשות עניינים אלה". ו (מצווה תרד) "תמחה זכר עמלק... וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולן, וכעניין שאמרו ז"ל, שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק (שינה מסדר הגמרא, והעיר על כך ב"מנחת חינוך". ואולי מפני שרצה לסיים במה שהתחיל: להכרית זרעו של עמלק)", ע"כ.

הביא כאן ראיה מלשון הגמרא "שלוש מצוות נצטוו ישראל", שזוהי מצווה המוטלת רק על הציבור כולו ולא על הפרט. ולכאורה תמוה, למה נזקק להביא ראיה רק במצווה זו שהיא בתורה האחרונה מן השלש, ולא נזקק להביא את הראיה כבר במצוות "בניית בית הבחירה" ובמצוות "מינוי מלך"? ובספרו עוד הרבה מצוות, שכפי שהזכיר, הן מצוות המוטלות על הציבור, ואינו מביא ראיה לזה ומסתפק בסברא. כגון: "למנות שופטים ושוטרים, להפריש ערי מקלט, למשוך כהן למלחמה, לשלוח שלום לערים שצרים עליהם", ועוד רבים כאלה. ונראה לפנע"ד לומר, שבכל המצוות האלה אין צורך להביא ראיה על כך אם החובה היא על היחיד או על הציבור, כי זה מובן ופשוט מעצמו מי יתחייב בה. לדוגמא, "למנות שופטים" אי אפשר שהחובה תהיה על היחיד, כי עצם המצווה היא שיתמנה מי שכל הציבור יקבל עליו את מרותו, וזה אי אפשר מבלי שהציבור כולו יסכים לכך מתחילה, ולכן פשיטא שהתורה חייבה את הציבור לכך. וכן "הפרשת ערי מקלט" וכל מה שהזכרנו, הכל אי אפשר שיתקיים אלא ברצון הציבור והסכמתו, לפיכך בבניית בית המקדש אין צורך בראיה שהיא מוטלת על הציבור, כי בית שייבנה בידי יחיד לא יתקדש בקדושת בית המקדש, ולא יהיה אלא במת יחיד, ולא תקויים בזה המצווה כלל. וכן "מינוי מלך" היא מעצם משמעותה מצווה של כל ישראל. אבל "מחיית זרעו של עמלק" יכולה להיות גם מצווה מוטלת על כל יחיד בדומה ממש למצוות "הריגת שבעה עממין", וכמו שהוא גם כותב בהמשך: "ובאמת כי על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להורגם ולאבדם מן העולם, אם יש כוח בידם, בכל מקום ובכל זמן. אם אולי ימצא אחד מכל זרעם" עכ"ד.

ולפי זה יש בדבריו סתירה מיניה וביה, שמקודם הוא אומר, שאין זאת אלא מצווה של כל הציבור ביחד ולא של היחיד, ואחרי כן הוא מסיים: "ובאמת כי על כל יחיד מישראל מוטל החיוב". ונ"ל לפרש, שהמצווה בעיקרה ובתחילתה אינה אלא מצוותו של הציבור, והיא שיצא למלחמה על עמלק, ובתחילה אין על היחיד שום חובה בעניין זה, אלא לציית לקריאת הציבור כשיתעורר הציבור לכך או כשיצווה הנביא לכך. אבל אחרי שהציבור התחיל במלחמה, וגם אחרי שהציבור נלחם איתו וניצחו, אם נשאר אחד מהם שנמלט ונקרה לפני היחיד, אז הוא חייב להורגו ולאבדו מן העולם. ולזה הוא מביא ראיה מלשון הגמרא, שכרכה את "מחיית עמלק" עם "בנית בית המקדש" ועם "מינוי מלך" בחדא מחתא, מכאן שגם היא כמותן מצוות הציבור. וזו ודאי ראיה גדולה. וזה שהיא אחרי כן גם מצווה על כל יחיד, נראה שהוא לומד ממה שהוא אומר במצוות "זכירת עמלק" (מצווה תרג), שהיא נסמכת למצות "לא תשכח", והיא דומה למצוות אחרות של זכירה, כגון "זכירת

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

יציאת מצרים", שהיא בודאי מוטלת על כל יחיד, כשם שמצוות "לא תשכח" מטבעה יכולה להיות רק מצווה של כל יחיד ויחיד, שאין היחיד יכול להיות משותף בשיכחתו עם אחרים, וכיון שלדעתו שתי המצוות "לזכור" ו"לא לשכוח" תכליתן להביא לידי "מחיית עמלק", מכאן יש להסיק שגם מצוות ה"מחייה" היא בסופה גם מצווה של היחיד. הנה כי כן מפני שיש לו ראיה מן הגמרא שהמצווה "למחות את זכר עמלק" כרוכה וקשורה עם שתי המצוות האחרות, שהן מסודרות אחת אחרי השנייה, הראשונה "למנות להם מלך", השנייה "להכרית זרעו של עמלק", והשלישית "לבנות את בית הבחירה", ולמדו סדר זה מן הכתוב, מכאן ששלושתן הן חטיבה אחת. אבל במצוות "הריגת שבעת עממין" אין במקרא מקור לדרוש ממנו, והגמרא גם לא אמרה בזה כלום, ומסברא נאמר, שהיא כבר מלכתחילה מצווה של כל יחיד.

1. פטור נשים ממצוות "מחיית עמלק" - מצווה המוטלת על הציבור

בזה גם מצאנו טעם לפטור נשים ממצוות "מחיית זרעו של עמלק", והוא, כי כל מצווה המוטלת על הציבור בתחילה, אינה יכולה לכלול גם נשים בחיובה. כל שכן כאן שהמצווה היא מתחילה לצאת עליהם למלחמה, וכבר אמרנו, שאי אפשר שתדד עם כולם למלחמה מפני "רכות ליבה", שלא יימס גם לב האנשים עם לבבה. ובמצוות "מינוי המלך" אומר "החינוך" שהיא על הזכרים, כי להם ייאות לעשות עניינים אלה. והיינו מפני שלא תוכל להיות הסכמה בלב כל הציבור להתעורר למינוי מלך, וכל שכן שלא יוכלו להסכים על האיש שיתמנה, אלא אחרי שיתחברו וידברו בני אדם זה עם זה, וגם במצוות "בנין בית המקדש", שבו אמרה התורה בפירוש (דברים יב, ה): "לשכנו תדרשו ובאת שמה", ושם ברמב"ן ז"ל: " שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית ה', ותאמרו איש אל רעהו: " לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב". ודברים אלה אפשר ודאי להטיל רק על הזכרים, "כי להם ייאות לעשות עניינים אלה", כי הלא "כל כבודה בת מלך פנימה". ואף על פי שנשים גם חייבות במצוות "הקהל", אך שם הן באות רק לשמוע, ואין להם שם שום תפקיד של פעילות. ולזה בודאי רמז ה"משנה למלך" בהגהה על דברי ה"חינוך": "ובאמת על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב...". שהוקשה לו כיון שחייבנו נשים ב"הריגת שבעת עממין", דין הוא שבסוף נחייב כמו כן גם נשים ב"מחיית זרע עמלק", ומה טעם ראית לגרור עליהן פטור בסופו משום תחילתו, שבה פטרת אותן לבא למלחמה במצוות הציבור, ואדרבה תחייב אותן תחילתן משום סופן, שאז הסברא נותנת לחייב אותן במצווה של כל יחיד ויחיד. ועל זה הוא מראה לנו מקום למצווה קכב - "להגיד עדות בפני בית דין". שממנו נפטרו נשים בגלל מבנה מיוחד שלהן ברגשות ליבן - לקלות דעתן, וכמו כן אי אפשר לחייב אותן לרדת למלחמה - לרכות ליבן, וכיון שנפטרו בתחילה, נפטרו גם בסוף. אבל ב"הריגת שבעת עממין" אין מצווה לציבור בתחילה, וכל עיקר מצוות "החרם תחרים אותם" ו"לא תחיה כל נשמה" הן מצווה של היחידים, ואם ייקרה אחד מהם לפני אישה והיא תהיה אבירת לב, אז מצווה עליה להרוג אותו, ואם היא תהיה רכת לב תמשוך את ידיה ממנו ותלך לה, ומה בכך. כי בזה לא תסכן אחרים כמו שהיא היתה מסכנת, אם היתה באה למלחמה.

2. הסבר מלחמת יהושע

וצריך עוד להוסיף, שמטרת יהושע במלחמה לא היתה לקיים מצוות "החרם תחרים" ו"לא תחיה כל נשמה", אלא המטרה שלו היתה להילחם על מצוות "כיבוש ארץ ישראל" ועל המצווה "לרשת אותה ולשבת בה", ואלה הן בודאי מצוות הציבור שיצאו כולם למלחמה, ובה אין נשים חייבות. אלא מכיוון שהם נלחמים ופוגשים אותם בקרב, ואפשר שינצחו אותם וייכנעו לפנייהם, ויהיו להם למס, ובזה כבר תתקיים מצוות הכיבוש, גם אם לא יהרגו את כולם, הוסיפה התורה לצוות במצוות נוספות שאינן קשורות במהותן במלחמת

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הכיבוש, אבל שהכיבוש והמלחמה מזמנות להן את ההזדמנות, והן "החרם תחרים" ו"לא תחיה כל נשמה", ואלה הן מצוות המוטלות על כל יחיד בכל מקום ובכל זמן, ובהן גם נשים חייבות לכשיזדמן להן. ואין זה כמו ב"מחיית זכר עמלק" שהמלחמה בו וההריגה שלאחרי כן הכל מצווה אחת, ואי אפשר לפטור אותן מן החצי ולחייב בחצי, אלא או תהיה פטורה מן הכל או חייבת בכל, ולכן הואיל ואישה פטורה בתחילה, היא גם פטורה בסופה.

וכן גם נצרף לזה את הסברא של הרב שעוועל שהמצווה "להרוג שבעת העמים" כוונתה ומטרתה לעקור את עובדי האלילים מארצנו, ועל זה אומרת התורה (שמות כג, לג): "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי, כי תעבוד את אלוהיהם, כי יהיה לך למוקש". וזהו צורך של כל איש ושל כל אישה מישראל, ומשום כך פשוט הוא שכולם נצטוו במצווה זו. ואמנם אין זה אלא בארץ ישראל, שבה אנו יושבים, וכן זה גם בכל מקום אחר שנכבוש אותו ונשב בו, אבל במקום שאין אנו יושבים בו, אין אנו מצווים לרדוף אחריהם, כדי למנוע אותם מלעבוד עבודה זרה (רמב"ם הלכות עבודה זרה ז, א), ואין אנו מצווים לצאת עליהם למלחמה על מנת להכריחם שישמרו את שבע המצוות שהם מצווים בהם, יוצא מכלל זה הוא עמלק שאנו מצווים להילחם בו מדור דור במטרה להשמיד אותם ולאבד זכרם, כדי לעשות בהם נקמה, על שבאו עלינו בעת שיצאנו ממצרים, כי לא היתה להם שום מטרה אחרת אלא זו למנוע ממנו לקבל עלינו עול מלכותו של הקדוש ברוך הוא, והוא נשבע (שמות יז, טז): "כי יד על כס י-ה, מלחמה לה' בעמלק", ובזה הטילה התורה על הציבור את החובה לצאת עליהם לארצם ולהילחם בהם, וזאת כאשר תגיע עת פקודתם, והדבר יתגלה לנו על ידי נביא.

ט. סיכום

1. אי אפשר בשום אופן שתחול חובה ומצווה על אישה לצאת למלחמה.
2. אישה שיצאה מעצמה למלחמה אומרים לה שתחזור, כמו שנאמר (דברים כ, ח): "ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", ואינה צריכה אומדן, אם אמנם היא רכת לב, אלא הולכים אחרי רובם, וכמו שמצינו בדוד, שגער בו אחיו כשהוא בא לתוך המערכה, וכמו שגם שאול שידל בתחילה את דוד שיחזור בו, ולא יצא לקראת גלית.
3. ואם היא אינה חוזרת היא עוברת על לאו מפורש, שנאמר (שם): "ולא ימס לבב אחיו כלבבו" (רמב"ן שם).
4. גם קשה מאוד לומר, שנשים יצאו למלחמת מצווה ולמלחמת חובה, במטרה לעזור לאנשי המלחמה להכין להם מזון ומים ולכל עזרה אחרת, ולא מצאנו בכל המלחמות שבתנ"ך, שנשים ירדו איתם למלחמה.